ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ
στην υπόθεση 313/85 *

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

1. Με γραπτή σύμβαση της 28ης Δεκεμβρίου 1956, η εταιρία Iveco Fiat παραχώρησε στην εταιρία Van Hool το αποκλειστικό δικαίωμα κατασκευής πλαισίων Fiat για υπεραστικά και αστικά λεωφορεία, συναρμολογήσεως κινητήρων και μηχανισμών Fiat σε υπεραστικά και αστικά λεωφορεία, καθώς και σε οχήματα προορισμένα για βιομηχανική χρήση, τέλος δε πωλήσεως ανταλλακτικών Fiat για τους τρεις αυτούς τύπους οχημάτων στις χώρες της Benelux.

Την 1η Ιανουαρίου 1958 οι ίδιοι συμβαλλόμενοι συνήψαν νέα σύμβαση, με την οποία παραχωρούνταν στην εταιρία Van Hool το δικαίωμα πωλήσεως κατ' αποκλειστικότητα στις χώρες της Benelux οχημάτων Fiat προορισμένων για βιομηχανική χρήση. Τη σύμβαση αυτή υπέγραψε, τουλάχιστον όσον αφορά το βασικό μέρος της, και η νεοσυσταθείσα εταιρία Catrabel στις 30 Δεκεμβρίου 1961.

2. Το άρθρο 9 της σύμβασης του 1956 ορίζει ότι η σύμβαση αρχίζει να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1957 και λήγει στις 31 Δεκεμβρίου 1957, ενώ για την ανανέωσή της είναι αναγκαία η γραπτή επιβεβαίωση της εταιρίας Fiat. Το άρθρο 16 της σύμβασης του 1958 διατυπώνεται κατά παρόμοιο τρόπο. Η ισχύς της σύμβασης του 1956 παρατεινόταν εγγράφως κατ' έτος και διαδοχικά μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1961. Παρόλο ότι η σύμβαση δεν παρατάθηκε ρητώς μετά το 1961, οι συμβαλλόμενοι εξακολούθησαν να έχουν εμπορικές σχέσεις επί εικοσαετία. Ύστερα από διαφορές που ανέκυψαν μεταξύ των δύο εταιριών το 1982, η Iveco Fiat διέκοψε τις εμπορικές της σχέσεις με τη Van Hool από την 1η Ιανουαρίου 1982.

3. Το άρθρο 10 της σύμβασης του 1956 περιλαμβάνει ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας, σύμφωνα με την οποία οι διαφορές που ενδεχομένως θα ανέκυπταν θα εκδικάζονταν κατά το ιταλικό δίκαιο και θα υπάγονταν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου του Τορίνου. Παρόμοια ρήτρα περιλαμβάνει και το άρθρο 18 της σύμβασης του 1958.

4. Όταν η εταιρία Van Hool την ενήγαγε ενώπιον του Rechtbank van Koophandel (Εμποροδικείου) του Mechelen, η εταιρία Iveco Fiat προέβαλε ένσταση αναρμοδιότητας, ισχυριζόμενη ότι η ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας επεκτείνεται και στις συμβατικές σχέσεις των μερών μετά τη λήξη της αρχικής σύμβασης του 1956.

Με απόφαση της 6ης Ιουλίου 1983, το Εμποροδικείο του Mechelen αποφάσισε ότι ήταν αρμόδιο να επιληφθεί της υποθέσεως, κρίνοντας ότι δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών όσον αφορά το κύρος των συμφωνιών περί διεθνούς δικαιοδοσίας. Το Hof van Beroep (Εφετείο) της Αμβέρσας επικύρωσε, με απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 1984, την πρωτόδικη αυτή απόφαση.

5. Η εταιρία Iveco Fiat άσκησε αναίρεση κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Hof van Cassatie του Βελγίου, το οποίο με Διάταξη της 4ης Οκτωβρίου 1985 ανέβαλε την έκδοση οριστικής αποφάσεως μέχρις ότου το Δικαστήριο αποφανθεί επί του ακόλουθου προδικαστικού ερωτήματος:

« Πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 17 της Σύμβασης της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 η γραπτή σύμβαση η οποία περιλαμβάνει ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας και η οποία, παρόλο ότι έχει λήξει, εξακολούθησε να συνιστά τη νομική βάση των συμβατικών σχέσεων των μερών, μολονότι δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από την ίδια τη σύμβαση προϋ-

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

πόθεση ότι η ισχύς της δεν μπορούσε να παραταθεί παρά μόνο εγγράφως; »

6. Η Διάταξη του Hof van Cassatie του Βελγίου περιήλθε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Οκτωβρίου 1985.

7. Δυνάμει του άρθρου 5 του Πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971, για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της Σύμβασης της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, και σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου ΕΟΚ, κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις στις 3 Ιανουαρίου 1986 η εταιρία SpA Iveco Fiat, αναιρεσείουσα στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενη από τους δικηγόρους Βρυξελλών Marc Willemart και François Xavier de Dorlodot, στις 6 Ιανουαρίου 1986 η εταιρία Van Hool NV, αναιρεσίβλητη στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενη από το δικηγόρο Βρυξελλών Aimé de Caluwé, στις 10 Ιανουαρίου 1986 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Hendrik van Lier, μέλος της νομικής της υπηρεσίας, επικουρούμενο από τον Silvio Pieri, ιταλό δημόσιο υπάλληλο υπηρετούντα στην Επιτροπή στο πλαίσιο του προγράμματος ανταλλαγών μεταξύ εθνικών και κοινοτικών υπαλλήλων, και στις 23 Ιανουαρίου 1986 η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον B. E. McHenry, του Treasury Solicitor' s Department.

8. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και αφού άκουσε το γενικό εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

9. Με απόφαση της 29ης Απριλίου 1986, το Δικαστήριο ανέθεσε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 95, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού διαδικασίας, την εκδίκαση της υπόθεσης στο πέμπτο τμήμα.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

1. Η *εταιρία Iveco Fiat* διευκρινίζει ότι, όπως προκύπτει από ανάλυση του άρθρου 17 και από την έκθεση του P. Jenard επί της Συμβάσεως των Βρυξελλών (PB 1979, C 59, σ. 1) (εφεξής: έκθεση Jenard), η συμφωνία των μερών επί της ρήτρας περί παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας συνιστά το ουσιώδες στοιχείο, ενώ οι απαιτούμενες τυπικές διαδικασίες σκοπό έχουν να αποδεικνύουν την ύπαρξη της εν λόγω συμφωνίας. Το τροποποιημένο κείμενο του άρθρου 17 που περιέχεται στη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας στη Σύμβαση των Βρυξελλών (EE L 388, 1982, σ. 24), σύμφωνα με το οποίο μια συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας μπορεί να καταρτιστεί, στο διεθνές εμπόριο, υπό τύπο ανταποκρινόμενο στις συνήθειες του διεθνούς εμπορίου που τα μέρη γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν, επιβεβαιώνει την ανάγκη αποφυγής υπερβολικής τυπολατρίας στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές.

Από την ανάλυση της νομολογίας προκύπτει, αφενός, ότι σκοπός του άρθρου 17 είναι να εξασφαλιστεί ότι οι συμφωνίες μεταξύ των μερών θα αποδεικνύονται με βεβαιότητα και, αφετέρου, ότι ο έγγραφος τύπος δεν συνιστά ουσιώδη τυπική προϋπόθεση από την οποία να εξαρτάται η ίδια η υπόσταση της συμφωνίας. Σύμπτωση βουλήσεων υφίσταται στη σύμβαση του 1956, η οποία άλλωστε εξακολούθησε να διέπει τις εμπορικές σχέσεις των μερών παρά την έλλειψη έγγραφης παρατάσεως. Εξακολουθώντας να αναφέρονται, ρητά μάλιστα, στη σύμβαση του 1956, τα μέρη απέδειξαν ότι είχαν συμφωνήσει να εξακολουθήσει να ισχύει με όλες τις ρήτρες της, περιλαμβανομένης και της ρήτρας περί παρεκτάσεως της δικαιοδοσίας. Οι ίδιες παρατηρήσεις ισχύουν και για τη σύμβαση του 1958, αν υποτεθεί ότι εξακολούθησε να διέπει ώς κάποιο βαθμό τις σχέσεις μεταξύ των μερών.

Πρέπει συνεπώς να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι πληρούται η επιβαλλόμενη τυπική προϋπόθεση όταν αποδεικνύεται ότι η απονομή διεθνούς δικαιοδοσίας σε ορισμένο δικαστήριο αποτέλεσε αντικείμενο γραπτής συμφωνίας, η οποία ρύθμισε ρητά το σημείο αυτό και εξακολούθησε να διέπει τις σχέσεις μεταξύ των μερών μέχρις ότου έπαυσαν να υφίστανται, παρόλον ότι δεν ανανεώθηκε εγγράφως.

2. Η *εταιρία Van Hool* παρατηρεί ότι από το ερώτημα που υπέβαλε το Hof van Cassatie του Βελγίου μπορεί να συναχθεί ότι μεταξύ των μερών υφίστατο γραπτή συμφωνία που περιείχε ρήτρα διεθνούς δικαιοδοσίας, ότι η συμφωνία αυτή έληξε, ότι δεν μπορούσε να παραταθεί παρά μόνο εγγράφως, πράγμα το οποίο δεν έγινε, και ότι η εν λόγω συμφωνία αποτέλεσε τη νομική βάση των συμβατικών σχέσεων μεταξύ των μερών.

Από την ανάλυση του κειμένου του άρθρου 17 προκύπτει ότι στο παραπέμπον δικαστήριο μπορεί να δοθεί η απάντηση ότι κατά το χρόνο που επελήφθη της διαφοράς δεν υφίστατο γραπτή συμφωνία περί διεθνούς δικαιοδοσίας. Η ανάλυση της νομολογίας ενδέχεται να είναι περιττή, δεδομένου ότι σε όλες τις υποθέσεις που ήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου υπήρχε ένα έγγραφο ή μια γραπτή αναφορά σε ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας. Σε περίπτωση έμμεσης ή σιωπηρής παραπομπής σε προγενέστερα έγγραφα, απαιτείται ρητή μνεία της ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας (απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1976 στην υπόθεση 24/76, Salotti, Jurispr. 1976, σ. 1831). Με την απόφαση του της 14ης Ιουλίου 1983 (στην υπόθεση 201/82, Gerling, Συλλογή σ. 2503), αντικείμενο της οποίας ήταν ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας που είχε συνομολογήσει υπέρ αυτού και υπέρ τρίτων ένας ασφαλιζόμενος, το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να έχει τηρηθεί ο απαιτούμενος έγγραφος τύπος και να έχει εκδηλωθεί με σαφήνεια η συναίνεση του ασφαλιστή. Με την απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985 (στην υπόθεση 221/84, Berghoefer, Συλλογή 1985, σ. 2699) το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση προφορικής συμφωνίας περί διεθνούς δικαιοδοσίας, απαιτείται γραπτή επιβεβαίωσή της από τον ένα συμβαλλόμενο και λήψη της από τον αντισυμβαλλόμενο, ο οποίος και να μη διατυπώσει καμία αντίρρηση. Στην παρούσα υπόθεση, είναι προφανές ότι μεταξύ των μερών δεν ίσχυε καμία ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας, δεδομένου ότι αυτή που περιλαμβανόταν στη συμφωνία δεν ίσχυε πλέον μετά το 1961, έκτοτε δεν υπήρξε γραπτή επιβεβαίωση της συμφωνίας από τα μέρη και κατά λογική συνέπεια καμία τέτοια επιβεβαίωση δεν περιήλθε στον αντισυμβαλλόμενο.

Σύμφωνα με τη νομολογία, οι προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 17 για το κύρος των συμφωνιών διεθνούς δικαιοδοσίας αποσκοπούν στο να εξασφαλίσουν ότι η σύμπτωση βουλήσεων μεταξύ των μερών συντρέχει πραγματικά και ότι εκδηλώθηκε κατά τρόπο σαφή και ακριβή. Οι τυπικές προϋποθέσεις, όπως το έγγραφο ή η γραπτή επιβεβαίωση προφορικής συμφωνίας, που αποδεικνύουν τη σύμπτωση των βουλήσεων, δεν συντρέχουν στην προκειμένη περίπτωση.

Επιβάλλεται η διάκριση μεταξύ της σιωπηρής παράτασης μιας συμφωνίας και της de facto διατήρησης της ισχύος της. Σε περίπτωση σιωπηρής παράτασης, η σύμβαση παραμένει σε ισχύ με όλες τις προγενέστερες ρήτρες. Στην παρούσα περίπτωση, κατά την οποία η παράταση δεν ήταν δυνατόν να γίνει παρά μόνο εγγράφως, πρόκειται για de facto διατήρηση σε ισχύ που διέπεται από τις διατάξεις του κοινού δικαίου και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως γραπτή μνεία κατά την έννοια του άρθρου 17.

Η εταιρία Van Hool προτείνει κατά συνέπεια να δοθεί η ακόλουθη απάντηση:

« Η προβλεπόμενη από το άρθρο 17 προϋπόθεση δεν πληρούται όταν οι σχέσεις μεταξύ των μερών διατηρούνται de facto, ακόμα και αν προηγουμένως υπήρχε ρήτρα που προέβλεπε την αρμοδιότητα συγκεκριμένου δικαστηρίου. Οι προϋποθέσεις αυτές πληρούνται μόνο στο βαθμό που οι σχέσεις μεταξύ των μερών συνεχίστηκαν σιωπηρά υπό τεχνική έννοια. »

3. Η *κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* υπενθυμίζει ότι, όπως αποδεικνύεται από τη Διάταξη περί παραπομπής και την απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, οι συμβάσεις του 1956 και του 1958 περιείχαν συγκεκριμένη ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας και ότι τα μέρη συνέχισαν τις εμπορικές τους σχέσεις, τη νομική βάση των οποίων συνιστούσαν οι προγενέστερες αυτές συμβάσεις, παρά το γεγονός ότι οι συμβάσεις αυτές δεν παρατάθηκαν εγγράφως, όπως απαιτούσαν ρητά.

Οι ρήτρες περί διεθνούς δικαιοδοσίας που περιείχαν οι συμβάσεις του 1956 και του 1958 ανταποκρίνονται αναμφισβήτητα στις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 17 ως προς τον τύπο, δεδομένου ότι η συμφωνία των μερών είναι πλήρως αποδεδειγμένη. Εντούτοις, το Hof van Cassatie του Βελγίου ερωτά αν μια γραπτή συμφωνία εξακολουθεί να δεσμεύει τα μέρη, εφόσον τα τελευταία εξακολούθησαν να την εφαρμόζουν και να την εκτελούν και μετά την παρέλευση του χρόνου ισχύος της, ο οποίος είχε οριστεί ρητά. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν ανευρίσκεται στο άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών, το οποίο άλλωστε δεν ρυθμίζει τα ζητήματα συνάψεως, λήξεως ή καταγγελίας της σύμβασης, αλλά στο εφαρμοστέο στη σύμβαση εθνικό δίκαιο.

Το αν ένας τρίτος έχει το δικαίωμα να επικαλεστεί ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας που συνομολογήθηκε υπέρ αυτού πρέπει να εξετάζεται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και όχι σύμφωνα με το άρθρο 17 (βλέπε προαναφερθείσα απόφαση της 14ης Ιουλίου 1983). Ομοίως, το κύρος της υποκαταστάσεως τρίτου σε σύμβαση που περιλαμβάνει συμφωνία περί διεθνούς δικαιοδοσίας αποτελεί ζήτημα το οποίο εμπίπτει στο εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο (απόφαση της 19ης Ιουνίου 1984 στην υπόθεση 71/83, Tilly Russ, Συλλογή σ. 2417).

Η ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας που περιλαμβάνουν οι συμβάσεις του 1956 και του 1958 πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 17 ως προς τον τύπο. Σε περίπτωση κατά την οποία μπορεί να θεωρηθεί, βάσει του εθνικού δικαίου, ότι οι εν λόγω συμβάσεις εξακολούθησαν να ισχύουν, δεν μπορεί ένας συμβαλλόμενος να αμφισβητήσει βάσει του άρθρου 17 το κύρος της ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας, την οποία επικαλείται καλοπίστως ο αντισυμβαλλόμενός του.

Κατά συνέπεια η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα είναι η ακόλουθη:

« Η γραπτή σύμβαση που περιλαμβάνει ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας πληροί τους όρους που θέτει το άρθρο 17, έστω και αν έχει παρέλθει η ρητά προβλεπόμενη ημερομηνία λήξεως, εφόσον εξακολουθεί, δυνάμει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη. »

4. Η *Επιτροπή* εξηγεί ότι, σύμφωνα με την έκθεση Jenard, το κύρος της ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας προϋποθέτει την ύπαρξη πραγματικής συμφωνίας μεταξύ των μερών. Προκειμένου να μη θιγεί η ασφάλεια του δικαίου, είναι αναγκαία ώς κάποιο βαθμό η προσήλωση στον τύπο, χωρίς πάντως να χρειάζεται να είναι υπερβολική στα εμπορικά ζητήματα.

Το Δικαστήριο δίνει σταθερά στο άρθρο 17 ερμηνεία αυτοτελή και στηριζόμενη στο κοινοτικό δίκαιο, εμπνεόμενο από τους στόχους και το σύστημα της Σύμβασης των Βρυξελλών και τις γενικές αρχές των εθνικών δικαίων. Αντί της στενής και γραμματικής ερμηνείας, προτιμά αρκετά ευρεία ερμηνεία. Με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου του 1976 (που προαναφέρθηκε), το Δικαστήριο έθεσε μεν ως απαραίτητη προϋπόθεση την κατά τρόπο σαφή και επακριβή εκδήλωση της συμφωνίας, με άλλη όμως απόφαση της ίδιας ημέρας (στην υπόθεση 25/76, Segoura, Jurispr. 1976, σ. 1851), αναγνώρισε ότι η μη επιβεβαιωμένη εγγράφως

προφορική ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας είναι έγκυρη, εφόσον η προφορική συμφωνία αποτελεί τμήμα των τρεχουσών εμπορικών σχέσεων μεταξύ των μερών, οι οποίες διέπονται από τους γενικούς όρους που θέτει ο επιβεβαιώνων συμβαλλόμενος. Επίσης, με την απόφαση της 19ης Ιουνίου 1984 (που προαναφέρθηκε), η οποία αφορούσε φορτωτική που είχε υπογράψει μόνον ο μεταφορέας, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας είναι έγκυρη, εφόσον η εν λόγω φορτωτική εντάσσεται στο πλαίσιο των τρεχουσών εμπορικών σχέσεων μεταξύ φορτωτή και μεταφορέα οι οποίες διέπονται από γενικούς όρους, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η ρήτρα αυτή του εγγράφως επιβεβαιώσαντος συμβαλλομένου, δηλαδή εν προκειμένω του μεταφορέα. Με τις εν λόγω αποφάσεις το Δικαστήριο έκρινε ότι η μη αποδοχή της παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας θα αντέκειτο προς την καλή πίστη.

Όπως προκύπτει από την έκθεση Schlosser (PB 1979, C 59, σ. 71), η νέα διατύπωση του άρθρου 17 της Σύμβασης της 9ης Οκτωβρίου 1978 διαπνέεται από την ανάγκη να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες τυπικές προϋποθέσεις που τηρούνται στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, τις οποίες έχει ήδη λάβει υπόψη της η νομολογία. Μολονότι η εν λόγω Σύμβαση δεν άρχισε ακόμα να ισχύει, η ερμηνεία του άρθρου 17 είναι ενδεδειγμένο να διαπνέεται από αυτή, προκειμένου, με γνώμονα την ασφάλεια του δικαίου, να καταστεί εφικτή η μετάβαση από την πρώτη στη δεύτερη Σύμβαση.

Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, οι διάδικοι συνήψαν μετά τη λήξη της αρχικής γραπτής σύμβασης προφορική σύμβαση με διαφορετικό και αυτοτελές περιεχόμενο· κατά συνέπεια, η ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας που περιείχε η πρώτη σύμβαση δεν παρήγε πλέον κανένα έννομο αποτέλεσμα. Πάντως, το Δικαστήριο πρέπει να συγκεντρώσει την προσοχή του στο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο προϋποθέτει ότι η αρχική σύμβαση, παρόλον ότι έληξε και δεν ανανεώθηκε εγγράφως, εξακολούθησε να συνιστά τη νομική βάση των συμβατικών σχέσεων των μερών.

Η πρώτη περίπτωση που πρέπει να εξεταστεί είναι τα μέρη να συμφώνησαν προφορικά να τροποποιήσουν τη ρήτρα της αρχικής σύμβασης, κατά την οποία απαιτούνταν έγγραφη ανανέωση, στη συνέχεια δε να συμφώνησαν να παρατείνουν τη διάρκεια ισχύος της αρχικής σύμβασης. Η γραπτή ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας της πρώτης σύμβασης ανταποκρίνεται στους όρους του άρθρου 17. Σε περίπτωση παρατάσεως ή ανανεώσεως της αρχικής σύμβασης, εγγράφως ή προφορικώς, η εν λόγω ρήτρα εξακολουθεί να ισχύει. Δεν παραβιάζεται το πνεύμα και ο σκοπός του άρθρου 17, με το οποίο σκοπείται να εξασφαλιστεί ότι υφίσταται η συμφωνία και να εξουδετερωθούν οι έννομες συνέπειες των ρητρών που ενδέχεται να περάσουν απαρατήρητες στις συμβάσεις, ενώ παράλληλα πρέπει να αποφεύγεται μια υπερβολική τυπολατρία που αντίκειται προς την εμπορική πρακτική, δεδομένου ότι τα μέρη παρέτειναν τη διάρκεια ισχύος της αρχικής σύμβασης μαζί με όλες τις ρήτρες, μεταξύ των οποίων και εκείνη περί διεθνούς δικαιοδοσίας.

Η ενδεχόμενη προφορική ή σιωπηρή ανανέωση συμβάσεως στην οποία ορίζεται ότι η παράταση ή η ανανέωσή της γίνεται εγγράφως εξαρτάται από τη σημασία που αποδίδεται είτε στην αρχή της ελευθερίας της βουλήσεως των συμβαλλομένων είτε στην αρχή pacta sunt servanda. Το ζήτημα αυτό εμπίπτει στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων, δεδομένου ότι η Σύμβαση των Βρυξελλών περιλαμβάνει κανόνες δικονομικού και όχι ουσιαστικού δικαίου.

Η δεύτερη περίπτωση που πρέπει να εξεταστεί είναι να συνιστά μια σύμβαση, ο χρόνος ισχύος της οποίας έληξε και η οποία δεν ανανε-

ώθηκε ή δεν παρατάθηκε κανονικά, τη νομική βάση των συμβατικών σχέσεων μεταξύ των μερών, τα οποία είτε εξακολουθούν να τη θεωρούν ως de facto ισχύουσα είτε τη χρησιμοποιούν ως σύμβαση-πλαίσιο. Στην τελευταία αυτή περίπτωση εμπίπτουν οι μακροχρόνιες συνήθεις εμπορικές σχέσεις που διέπονται από γενικούς όρους μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας και οι οποίοι εγκρίθηκαν εγγράφως όταν εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά. Σύμφωνα με τη νομολογία, η ρήτρα αυτή εξακολουθεί να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της, στο πλαίσιο των συμβατικών σχέσεων, παρά τη λήξη της αρχικής σύμβασης και την έλλειψη οιασδήποτε επιγενόμενης γραπτής εγκρίσεως ή επιβεβαιώσεως. Αντίθετα, σε περίπτωση συνάψεως νέας προφορικής συμβάσεως, ανεξάρτητης από την αρχική, δεν είναι πλέον δυνατή η επίκληση της ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας, δεδομένου ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 17 ως προς τον τύπο.

Κατόπιν αυτού, η Επιτροπή προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα:

Εφόσον οι συμβαλλόμενοι συνήψαν εγγράφως σύμβαση ορισμένου χρόνου, η οποία περιλαμβάνει ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας καθώς και ρήτρα η οποία προβλέπει ότι οιαδήποτε ανανέωση της σύμβασης πρέπει να γίνεται εγγράφως, και εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη εξακολούθησαν, μετά τη λήξη ισχύος της σύμβασης, να εφαρμόζουν την αρχική σύμβαση, ελλείψει οιασδήποτε έγγραφης ανανεώσεως, η ρήτρα περί διεθνούς δικαιοδοσίας πληροί τις προβλεπόμενες από το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών προϋποθέσεις και εξακολουθεί να ισχύει στις ακόλουθες περιπτώσεις:

— εφόσον οι συμβαλλόμενοι συμφώνησαν να τροποποιήσουν την αρχική σύμβαση κατά τρόπο που να καθιστά δυνατή την προφορική ανανέωσή της (υπό τον όρο ότι η τροποποίηση αυτή είναι νόμιμη και έγκυρη κατά τις εθνικές διατάξεις που διέπουν τη σύμβαση), στη συνέχεια δε ανανέωσαν τη σύμβαση με προφορική συμφωνία, και

— εφόσον οι συμβαλλόμενοι συμφώνησαν να θεωρήσουν την αρχική σύμβαση ως σύμβαση-πλαίσιο ή ως σύνολο γενικών όρων, οι διατάξεις των οποίων εφαρμόζονται αυτομάτως σε όλες τις προφορικές συμβάσεις που συνήψαν ή πρόκειται να συνάψουν οι συμβαλλόμενοι στο πλαίσιο των τρεχουσών εμπορικών σχέσεών τους.

F. Schockweiler
εισηγητής δικαστής